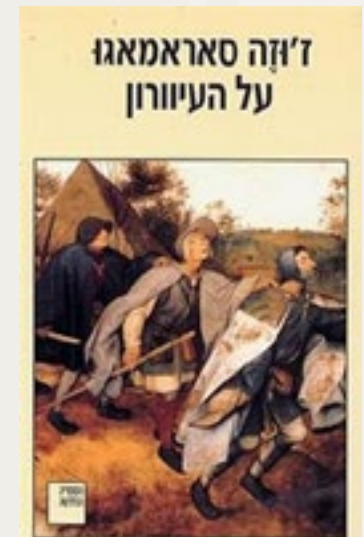

ז'וזה סאראמגו - "על העיוורון"

ז'וזה סאראמגו ("על העיוורון") תרגמה מפורטוגזית מרים טבעון, הספרייה החדשה, הוצאת הקיבוץ המאוחד/ספרי סימן קריאה, 2001, 259 עמ'

הספר מתחיל בצרה הנופלת לפתע על נהג מכונית העומד לפני רמזור. מאור עיניו נעלם. פתאום באמצע הנהיגה הוא רואה מסך חלבי לבן מולו והופך למעשה לעיוור. הוא נלקח על ידי אשתו לרופא עיניים שאיננו מצליח לאבחן את מחלתו ואת הסיבה לה. אולם בעוד הרופא תוהה על כך, גם הרופא וכל מי שבקרבת העיוור נדבק באותו עיוורון בדיוק. התחלואה מתחילה להתפשט במהירות והמהומה גוברת.

הממשלה מגיבה על כך בתגובה המקובלת בכל מגיפה. הֶסְגָר על החולים מתוך תקווה שהמגיפה תפגע רק בהם. כל העיוורים מושלכים לבית משוגעים נטוש השמור על ידי חיילים חמושים. החיילים עצמם חוששים להיכנס ומשאירים את המזון והציוד המיועד לעיוורים בפתח הבניין. לאט לאט מספרם של העיוורים גדל מעל ומעבר לקיבולת הבניין. העיוורים מגלים שעליהם להסתדר בכוחות עצמם שכן איש לא מתכנן לעזור להם.

סאראמאגו איננו מרחם על הקוראים. בקטנוניות מציקה ואירונית כאחד הוא מתאר את הקשיים של חבורת עיוורים לבצע את הפעולות היומיומיות והפשוטות ביותר. נסו למשל לפתוח קופסת שימורים או להשתמש בשירותים ציבוריים או להכין אוכל ללא זוג עיניים רואות. מה קורה כאשר החברה כולה מאבדת את חוש הראייה? סאראמאגו מתאר באכזריות את הריחות, הלכלוך, הזוהמה, הבוץ, והרפש בהם מתפלשים העיוורים. כולם אנשים רגילים לחלוטין שמצאו עצמם לפתע במצב בלתי אפשרי.

מעבר לחוסר היכולת הטכנית להסתדר ללא חוש הראייה, סובלת 'מושבת העיוורים' גם ממשבר חברתי. האסון המשותף איננו גורם ללכידות וסולידריות. ההיפך הוא, קבוצת עיוורים אלימה משתלטת על האוכל והציוד ודורשת משאר העיוורים את כל רכושם יחד עם טובות הנאה מיניות בוטות מהנשים. למקרא התנהגותם אי אפשר שלא להיזכר ב- "בעל זבוב" של גולדינג (מי שלא קרא/ה, לרוץ מהר). כמו בכל ספריו של סאראמאגו, העלילה מורכבת מכמה וכמה עלילות משנה, וגיבורים רבים עולים ונעלמים (מה שמחייב ריכוז מצד הקוראים). העלילה כמובן מסתבכת כשמתברר שהמגיפה פוגעת למעשה בכל האוכלוסייה ולא נוסף כרגע מחשש ל- קְלָקְלָן (סְפוּיָלָר בלע"ז). נעיר רק שהסוף מפתיע.

את הספר עצמו אפשר לקרוא כקריאת תגר על מצבו של האדם. סאראמאגו שואל בעצם למה יהפכו בני האדם כאשר החוש העיקרי שלהם להכרת העולם ייעלם? מה יקרה למוסר, לערכים, להתנהגות, ליחסים בין אנשים שימצאו עצמם בעולם קשה, זר ומוזר? האם קיים צדק ללא עיניים? אתיקה כאשר הכרת העולם נעשית דרך שמיעה ומישוש? האם בכלל יש לנו קיום ללא הראייה? וחייבים אנו להודות שתשובתו של סאראמאגו איננה מלבבת.

את הספר עצמו אפשר לקרוא כקריאת תגר על מצבו של האדם. סאראמאגו שואל בעצם למה יהפכו בני האדם כאשר החוש העיקרי שלהם להכרת העולם ייעלם? מה יקרה למוסר, לערכים, להתנהגות, ליחסים בין אנשים שימצאו עצמם בעולם קשה, זר ומוזר?

לסאראמאגו יש גם סגנון צורני מיוחד ולא קל. אין מספרי פרקים בספר שלא לדבר על תוכן. הכל מופיע ללא הסבר וברצף אחד. פיסקות שאצל סופרים אחרים מכילות משפטים רבים, יכולות להיכתב אצלו במשפט אחד. במקום שאחרים משתמשים בנקודות, סאראמאגו משתמש בפסיקים המאריכים את המשפט. לא רק זאת אלא שגם הדיאלוגים ממשיכים באותה שורה מבלי הפסק ביניהם. על הקורא להבין בעצמו את פשרם. כך למשל הוא כותב ברצף וללא הפסקה את השורות הבאות: "אמרו שהאיש מת, כן, הרגתי אותו, למה, כי מישהו צריך היה לעשות את זה ולא היה מי, ומה עכשיו, עכשיו אנחנו חופשיים". מדובר פה על דיאלוג בין שניים. בכתיבה רגילה היה הדיאלוג מתפרס על כמה שורות שיבהירו לנו מי אמר מה. אך בספר שלפנינו על הקורא להבין מעצמו את הדיאלוגים (לא כל כך קשה אחרי שמתרגלים לכך).

סאראמאגו יוצר עולם שיכול להיות בכל מקום, אך איננו מתיימר להיות שום מקום. מה שהופך את תחושת הזרות שלו לחריפה יותר.

אין בספר כל התייחסות לשמות פרטיים, שלא לדבר על שמות משפחה. למעשה, כל בני האדם בספר מזוהים באמצעות כינויים קצרים למדי: 'הרופא', 'אשת הרופא', 'הילד הפוזל', 'הבחורה במשקפיים הכהים' וכן הלאה. אין גם כל זיהוי גיאוגרפי, לא לגבי העיר ולא לגבי המדינה. איננו יודעים באיזה מדינה מדובר, ובאיזה עיר בתוך המדינה. סאראמאגו יוצר עולם שיכול להיות בכל מקום, אך איננו מתיימר להיות שום מקום. מה שהופך את תחושת הזרות שלו לחריפה יותר.

ז'וזה סאראמאגו הוא סופר, מחזאי ופובליציסט (1922-2010). הוא נחשב לאחד מגדולי סופרי פורטוגל וזכה בפרס נובל לספרות לשנת 1998. על העיוורון נחשב לספרו הבולט ביותר, אך הוא כתב עשרות ספרים. רק לעברית תורגמו כשישה עשר מספריו. נציין כי היה מבקר חריף של מדינת ישראל, ואמר בזמנו אמירות קשות כנגדה וכנגד מדיניותה. למען האובייקטיביות נציין כי הוא נהנה כנראה מפרובוקציות וטען בין השאר כי "העולם היה טוב יותר לולא היה בו התנ"ך" (התכוון בעיקר לפגוע בכנסייה הקתולית שגם אותה חירף בשמחה).

'על העיוורון' הוא מסוג הספרים שמכים את הקוראים בבטנם, אלו שנשארים בזיכרון זמן רב אחרי שסיימנו אותם, אלו שמעוררים בנו תהייה לא מוסברת ולא תמיד נעימה. מומלץ למי שרוצה להבין מדוע קיבל סאראמאגו פרס נובל ולכל מי שמעוניין לקרוא ספרות איכותית (אך לא קלה).